

שמים רומזים על מדת החסד כמבואר בכ"מ⁶⁷, עד"ז כתוב בספרי חקירה ובפרט בספרי קבלה, שטבע המים הוא שהם מדבקים ומקרבים דבר אחד עם השני – טבע האש הוא להפריד, משא"כ טבע המים הוא לדבק ולקרב.

ולא רק שהם מקרבים שני עניינים שהינם שווים, אלא כמ"ש בגמ'⁶⁸ שמים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך דוקא, ז.א. שהם מדביקים מקום גבוה עם מקום נמוך.

ובשעה שעבודתו היא בכזה אופן, ישנה אז הצלחה רבה בעניין התורה, ש"אין מים אלא תורה"⁶⁹.

והנה "התורה ניתנה לעשות שלום בעולם"⁷⁰, ובנוגע לת"ח הנה די בכך, אלא ש"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם"⁷¹, שפועלים עניין עניין השלום בכל העולם, עאכו"כ בין אדם לחבירו, בין יהודי אחד לשני.

ואז נהי' שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, ומתבטלים כל ענייני הגלות, שגלות היא היפך השלום, בדיוק כמו שהיא היפך השלימות.

ומגיעה הגאולה האמיתית והשלימה, שאז יהי' ע"ד שהי' בימי שלמה "שלום . . . על ישראל בימיו"⁷² – רק ביתר שאת ויתר עוז, בכיאת משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, ובקרוב ממש.

* * *

ג. אצל בני ישראל כל דבר מתחיל מהתורה, ולמדים זאת ממש כ"כ⁷³ "והלכת בדרכיו", על דרך שהקב"ה "אסתכל באורייתא וברא עלמא" כמו שנאמר במדרש בתחילתו, כן צריך להיות "והלכת בדרכיו", שבשעה שיהודי צריך לפעול איזה דבר אומרים לו שצריך להיות "אסתכל באורייתא" כפשוטו, עליו להסתכל בתורה ובשו"ע, מה הוא צריך לעשות וכיצד הוא צריך לעשות, ומה עליו לא לעשות.

עאכו"כ כאשר מדובר אודות התורה שהיא "כוס של ברכה", הנה בכדי שיצליח בדברים אותם הוא הולך לעשות ויהי' לו הצלחה גדולה בזה, העצה לזה הוא העניין דלימוד התורה וקיום המצות, כמ"ש⁷⁴ "אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם

(67) אגה"ק ס"ט.

(68) תענית ז, א.

(69) ב"ק יז, א.

(70) רמב"ם סוף הל' חנוכה.

(71) סוף ברכות.

(72) דה"א כב, ט.

(73) תבוא כח, ט.

(74) בחוקתי כו, ג.

אותם", אזי יהיו כל הברכות "ונתנה הארץ יכולה וגו'"⁷⁵, שבזה נכלל שכל מה שעושים יהי' בהצלחה ויביא פירות עד "ואולך אתכם קוממיות"⁷⁶.

ולכן ישנו הכלל דפותחין בדבר מלכות, באיזה עניין שרק יהי' יש לקשרו עם התורה, ויתירה מזו הפתיחה וההתחלה צריכה להיות בתורה.

כולל גם בשעה שיהודים מתאספים יחדיו שאז ישנו "עשרה שיושבין", וצריך להיות "ועוסקין התורה", שזהו הרי "דבר משנה" וא"כ הרי זה פס"ד.

עאכו"כ כאשר נמצאים כאן כו"כ פעמים עשרה, ובימי רצון שהקב"ה "בהמצאו וב"היותו קרוב".

וזה קשור גם עם זמן בו צריך להיות "והחי יתן אל ליבו" – עניין של "יארציית" וכיו"ב, וא"כ יש לקשר את החי עם מקור החיים שבעולם שנמשך ב"עשרה שנקראו חיים"⁷⁷.

וכמדובר לעיל "אסתכל באורייתא וברא עלמא, וכפי שממשיך בזהר"⁷⁸: "כד בר נש עסיק באורייתא אוקים עלמא", דע"י כך שעוסק בתורה מוסיף בקיום העולם, עאכו"כ כאשר נעשה זה ברוב עם, ישנו דיבוק חברים שזהו מהמעלות שהתורה נקנית בהם.

וזהו גם בהמשך למנהג בכמה מקומות לקשר את העניין של "יארציית" עם סיום מסכתא.

והנה במסכתות גופא ישנם "שישים המה מלכות ושמונים פלגשים ועלמות אין מספר" – שישים מסכתות, אך כפי שנפסק בהלכות הוראה, שעניין שיש לו קשר עם הזמן העכשווי יש לו קדימה, כלומר שיש לענות קודם על שאלה הקשורה עם זמן זה ולאחמ"כ יש לענות על שאלות אחרות.

עד"ז בנוגע לענייננו, שימים אלו באים בהמשך לר"ה, ובפרט כפי שאומר אדה"ז בלקו"ת⁷⁹ "ויוהכ"פ נקרא ג"כ ר"ה" כמ"ש ביחזקאל⁸⁰ והוא בראשונים (כמו שכבר כתבו במ"מ⁸¹) – הנה ימים אלו שבין ר"ה לר"ה בפנימיות העניינים (שזהו יום הקדוש יוהכ"פ, כפי שרבותינו נשיאנו מבארים זאת בלקו"ת וכדרושים שלאח"ז), שלכן זהו הזמן המתאים לערוך סיום על מסכת ר"ה ובפרט שיש לזה ג"כ שייכות לעניינים שדוברו לפני"כ, כפי שיתבאר לקמן.

בסיום מסכת ר"ה ישנה מחלוקת בין ר"ג לחכמים: "כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב, רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן", עד סיום המסכת ממש "עם שבשדות משום דאניסי"

(75) שם ד.

(76) שם יג.

(77) אדר"ג לד, י.

(78) ח"ב קסא, ב.

(79) ר"ה נח, א.

(80) מ, א.

(81) לקו"ש ח"ט ע' 467.

- בכדי לדעת את הפס"ד מהמחלוקת שלהם יש לדעת את טעמי מחלוקתם, כפי שאדה"ז מביא בהל' ת"ת⁸², שאסור לפסוק דין מפסקי הדינים בלבד ללא ידיעת הטעמים בזה, כמו שהאר"י בקונטרס אחרון, וכאשר פוסק הלכה ממשנה נקרא הוא בשם "מבלי עולם"⁸³, היות והוא "מדמי מילתא למילתא וכו'"⁸⁴.

ולכן עניינה של משנה הוא "מדה ואינה מדה"⁸⁵, וצריך להגיע דוקא לגמ', שהיא "מדה", שבה ישנו גם הטעם -

מביאה הגמ'⁸⁶ מהתוספתא⁸⁷ הטעם למחלוקתם: "אמרו לו ר"ג לדבר"ך למה ציבור מתפללין, אמר להם כדי להסדיר שליח ציבור תפילתו (כדי שיהי' לחזן זמן לסדר תפילתו שאומרה בקול רם), אמר להם ר"ג לדבריכם למה שליח ציבור יורד לפני התיבה, אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי, אמר להם כשם שמוציא שאינו בקי כך מוציא את הבקי".

ישנה על כך תשובה מהרמב"ם (כמו שכבר נדפס בהוצאות האחרונות של הרמב"ם בסופם, וגם לפני זה, בקובצים של תשובות הרמב"ם⁸⁸), שגם לדעת ר"ג יחיד יוצא יד"ח בתפילתו שמתפלל בלחש, אפי' כאשר מתפלל הוא בציבור ושומע לאחמ"כ תפילת הש"ץ, עם כל האריכות שמבאר שם בתשובה.

ועפ"י דרושה הסברה, במה מתבטאת הסברה בה חלוקים ר"ג וחכמים:

מכיון שגם לשיטת חכמים דרוש שיהי' שליח ציבור שיתפלל בקול רם, וגם לשיטת ר"ג צריך היחיד להתפלל בלחש, וכמו שהרמב"ם אומר שאין שום סברא ושום קס"ד שהיחיד לא יד"ח עם תפילתו שלו, ז.א. שאפי' כאשר מתפלל בציבור, ושומע תפילת הש"ץ, יוצא הוא יד"ח בתפילתו (תפילת היחיד) -

עכ"פ יוצא מכך חילוק ביניהם דלדעת ר"ג החשיבות היא דוקא בתפילת הש"ץ אפי' אצל הבקי, ולדעת חכמים אם הוא בקי עליו להתפלל בעצמו, ובזה יוצא יד"ח, היות ובתפילתו היא החשיבות;

להאינו בקי אין כל ברירה, צריך הוא לתפילת הש"ץ, אך לבקי ישנה ברירה, אומרים חכמים שעליו להתפלל לבד, ובזה מתבטאת החשיבות, ור"ג אומר "כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי", כמו שבנוגע לאינו בקי העיקר היא תפילת הש"ץ, היות והוא עצמו - האינו בקי - אינו יכול להגיע לעניין התפילה, עד"ז בנוגע לבקי, "כך מוציא את הבקי", ז.א. שהחשיבות מתבטאת בתפילת הש"ץ דוקא.

(82) פ"ב ה"ב.

(83) סוטה כב, א.

(84) פרש"י שם.

(85) בב"מ לג, א.

(86) לד, ב.

(87) פ"ב.

(88) שו"ת הרמב"ם (ירושלים תש"כ) סי' רנו.

וצריך להבין הסברא, מפני מה חכמים אוהזים שהחשיבות הינה בתפילת היחיד, ור"ג אוהז שהחשיבות הינה בתפילת הש"ץ.

כמדובר כמה פעמים, אצל תנאים, אמוראים וגדולי ישראל בכלל, ה"ה היא חכמתכם ובינתכם" בעניינים של תורה בגלוי, ואפי' בענייני העולם, אך בעיקר ה"ה זה בתורה, שבשעה שלמדו תורה, אצל כל אחד ה"ה העניין מחושב ובנוי עם שיטה סדר ומדות וכו'.

וכמוכן מדברי הגמ' בכ"מ שהתנא או האמורא הולך לשיטתו, היות וכל דין אינו עניין בפ"ע שאין לו קשר עם שאר חלקי התורה, אלא אדרבה, כל דין הינו "בלול" ממקרא ומשנה וגמרא, ובפרט בגמ' גופא, ולכן כל דין פרטי, עד כמה שלא יראה דין פרטי בפ"ע, הנה מצד הסברא שבדבר יש לו קשר עם כמה דינים ועניינים דוגמתו בתורה.

אלא שבשעה שרוצים לדמות מילתא למילתא, יש להישמר שיהי' מתאים לפי כללי התורה וכו'.

אך לומר שכל דין הינו עניין בפ"ע, ואין לזה שום קשר לדינים ועניינים שאותו תנא או אמורא אומר במקום אחר, אלא כל דין יש בו סברא אחרת ושיטה אחרת וכו' – אין זה סדר של "חכמתכם ובינתכם".

בשעה שישנה מסקנא באופן של שקו"ט עפ"י שכל של חכמתכם ובינתכם, מוכרח זה להביא תוצאות הן בדינים של או"ח, הן בדינים של יו"ד, הן בדינים של אהע"ז והן בדינים של חו"מ היות וזו סברא בתורה.

וכמו שרואים בפועל שאותה סברא בה משתמשים ומכך יוצאים תוצאות בדינים של או"ח עד לדינים של חו"מ, ורבו הדוגמאות עד כי אין מספר.

בזמנים עברו לפני שלא ה"ה רבוי כזה של ספרים, בשעה שהיו רוצים למצוא "לשיטתו" של תנא או אמורא, היו צריכים להיות בקיאים בכמה מסכתות, עכ"פ בחצי ש"ס, אך בזמננו אנו שנפלו הדורות, עשו שהעניינים יהיו קלים, וכבר נדפסו כמה ספרים של מפתחות, וליקטו דעות של תנאים ואמוראים, כל דעותיו של אותו תנא בספר אחד וכו', אפשר למצוא בקלות רבה את הצד השווה ב"לשיטתו" של כל תנא, שלפי אותה שיטה יוצאים דינים שונים בחלקים שונים ומקצועות התורה, ובחלקים שונים בחיי האדם עלי אדמות.

ועד"ז בנדו"ד: מכיון שרואים שישנה מחלוקת בין ר"ג וחכמים, יש לחפש מה שיטתם בנוגע לעניינים אחרים.

אם מוצאים מימרא של ר"ג שחכמים מסכימים ע"כ, הנה אין לזה שייכות למחלוקתם, היות ובנדו"ד ניכר שישנו שינוי בין השיטה של ר"ג לשיטת חכמים, ולכן יש לחפש מה שיטתם בעניינים בהם ישנה פלוגתא בין ר"ג לחכמים.

דהנה ע"ד שמצינו מחלוקת בין ר"ג לחכמים בנוגע לעניין התפילה, מצינו מחלוקת נוספת ביניהם בנוגע לעניין התורה, וכפי שיתבאר לקמן ה"לשיטתו", והשייכות של זה למחלוקת בסיום מס' ר"ה.

וכמדובר כמ"פ, מכיון שאותה המחלוקת מופיעה במקומות שונים, מכך הוכחה שישנם פרטים שונים במחלוקת זו מחברתה, היות ואם המחלוקת היו שוות בכל הפרטים, היתה התורה כותבת זאת רק במקום אחד, ומכך היינו יודעים בנוגע שכן הוא גם בשאר המקומות, ומכך שהתורה מביא זאת יותר מפעם אחת, מובן שישנם פרטים שאינם בשווה בשני המחלוקות.

ובלשון הגמ' "וצריכא", שעניין מסויים צריך להיכתב שניים, שלושה או ארבעה פעמים וכו', היות שישנם פרטים שאינם שווים, אך בין כולם ישנו צד השווה, שלכן הולך ר"ג לשיטתו הן בעניין התפילה והן בעניין התורה וכו' וכדלקמן.

החילוק בין תפילת הש"ץ לתפילת היחיד (תפילת הציבור כל יחיד בפ"ע), הינה – בלשון הרגיל אצל הגאון הרגוצ'ובי ועוד אחרונים – החילוק בין חומר לצורה, כמות ואיכות:

בשעה שישנה תפילה של כו"כ יחידים מן הציבור, ישנה יותר כמות, היות וזו תפילה של כו"כ יחידים; אך בשעה שהש"ץ מתפלל ומוציא יד"ח את הרבים, הנה בכמות אכן פחותה, היות והוא יחיד (והם הינם רבים), אך באיכות זהו שלא בערך יותר.

כמו שהגמ'⁸⁹ מונה כו"כ תנאים בנוגע לאדם הראוי להיות ש"ץ, שעליו להיות זקן ורגיל, עם כל הפרטים שהגמ' מונה.

ונוסף ע"ז ישנה בש"ץ מעלה כללית שהציבור בחרו בו להיות שליח של "פיפיות עמך ישראל" (כלשון הפייטן), שזה גופא נותן איכות שלא בערך יותר מתפילת היחידים בפ"ע.

יוצא א"כ שבשעה שבקי אחד מתפלל בפ"ע, ובקי שני מתפלל בפ"ע, מכיון שהציבור הינם לא פחות מעשרה, ישנם עשרה (או עכ"פ תשעה) תפילות, הנה בנוגע לכמות אכן יש כאן יותר;

אך בשעה שישנה תפילת הש"ץ, הנה בכמות יש כאן לא יותר מתפילה אחת, אך באיכות זה שלא בערך למעלה מתפילת היחיד, היות ותפילת הש"ץ מגיעה משליח של רבים, והרי "הן אל-כביר ולא ימאס"⁹⁰ – דנוסף ע"ז שנאמר זה על תפילה בציבור⁹¹, זה קאי על תפילה של ציבור, היות ותפילתו אינה תפילה בתור יחיד, אלא הוא מתפלל בכוח של עשרה או יותר יהודים שנמצאים בביהכנ"ס והוא מוציא אותם בתפילתו, הנה באיכות זהו שלא בערך למעלה מתפילת היחיד.

וכמדובר כמה פעמים שמכיון שהוא מתפלל בכחם של עדה מישראל – ו"אין עדה פחותה מעשרה"⁹² – זוהי מציאות חדשה שהינה שלא בערך למציאות היחיד, ולכן דבר

(89) תענית טו, א.

(90) איוב לו, ה.

(91) ברכות ח, א.

(92) מגילה כג, ב.

שבקדושה נאמר דוקא בעשרה מישראל, כמ"ש "וּנְקַדְשֵׁתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל",⁹³ ובשעה שהש"ץ מתפלל, אומנם אכן מתפלל אדם יחידי, אך הוא מתפלל בתור עדה.

שזהו בדוגמת המעלה של קרבן ציבור, שזהו אכן קרבן אחד, אך את קרבן זה הביאו רבים, ועד"ז הוא בנוגע לתפילה, שהרי "תפילות במקום קרבנות תקנום"⁹⁴.

ובזה מתבטאת ההסברה (עכ"פ בדא"פ) במחלוקת של ר"ג וכחמים, שר"ג אוחז שאפי' אצל בקי החשיבות הינה תפילת הש"ץ, היות והוא אוחז שהעיקר הוא עניין האיכות.

אזי אע"פ בהוא בקי, ולכאורה עליו להתפלל לבד, היות וישנו הציווי "ועבדתם את ה' אלקיכם", כמ"ש הרמב"ם⁹⁵ שזוהי מ"ע של תפילה, ומצוה זו נאמרה לכל יחיד בפ"ע, ועד שהרמב"ם כותב⁹⁶ שהוא צריך לבקש כל צרכיו (צרכי היחיד) אצל הקב"ה, וכיצד מבקשים זאת – זהו ע"י עניין התפילה.

וכמדובר פעם בארוכה שכל העניין של ש"ץ בנוגע לתפילה הוא חידוש נפלא, היות ותפילה היא עבודה שבלב, וצריכה להיות בדיבור, וזוהי א"כ מצוה שבגופו, ובמצוה שבגופו אינו שייך עניין של שליחות.

ואעפ"כ אומרים שישנה מציאות של יהודי שהוא נקרא שליח של יהודי שני, ויתירה מזו, שליח של ציבור שלם.

אך מצד עניין הכמות, ישנה מעלה בתפילה של כמה יחידים (שבציבור) בפ"ע, היות ובכמות ישנם כאן עשר תפילות – יותר תפילות בכמות.

ובפרט ע"פ מש"כ⁹⁷ שמכל תפילה קושרים כתרים לקב"ה, הנה בשעה שישנם ריבוי תפילות, ישנם ריבוי כתרים בכמות.

ועאכ"כ כמו שהעניין מבואר עפ"י תורת אמת – תורת הקבלה והחסידות.

הנה כל זה בנוגע לכמות, אך בנוגע לאיכות, אזי כמדובר לעיל אין להשוות את האיכות של עדה לאיכות של יחיד, שהרי האיכות של עדה היא שלא בערך בדרגא נעלית מערך היחיד.

מכך מובן שהאיכות של תפילת הש"ץ הינה שלא בערך נעלית מהאיכות של תפילת היחיד, אפי' של הבקי.

ובכך מתבטאת הפלוגתא של ר"ג וחכמים, האם העיקר היא הכמות, או שהעיקר היא הכמות: שיטת חכמים היא שהכמות עיקר, ולכן אחוזים הם שהבקי מוכרח להתפלל כשלעצמו, ואינו יוצא בתפילת הש"ץ.

93 אמור כב, לב.

94 ברכות כו, ב.

95 ריש הל' תפילה.

96 שם.

97 ראה הערת כ"ק אדמו"ר בסה"מ תש"ד בפתח דבר.

משא"כ ר"ג אוחד שהאיכות עיקר, והאיכות מכריעה את הכמות, ולכן גם לגבי הבקי עיקר החשיבות היא בתפילת הש"ץ – בדיעבד הוא אכן יוצא כאשר הוא מתפלל לעצמו, כמ"ש בתשובת הרמב"ם כנ"ל, אבל החשיבות היא בתפילת הש"ץ, ולכן "כשם שמוציא את האינו בקי כך מוציא את הבקי" (כמו שאצל האינו בקי העיקר היא תפילת הש"ץ (היות ואין ביכולתו להתפלל), עד"ז הוא אצל הבקי, שהחשיבות היא דוקא בתפילת הש"ץ).

בשעה שמוציאים מחלוקת נוספת בין ר"ג לחכמים, שניתן לבארה עם אותה הסברה, הרי זה מחזק ומקרר יותר את ההנחה שזהו גם מחלוקתם בנדו"ד.

דהנה אותה פלוגתא (אם הכמות עיקר או האיכות עיקר), מצינו גם בקו התורה, שגם בזה ישנה פלוגתא בין ר"ג עם (חכמים שבדורו, לא רק עם חכם אחד, אלא עם כמה) חכמים:

הגמרא מספרת⁹⁸ שהייתה השתלשלות שלמה ועד שלקחו מר"ג – לפי שעה – את הבעה"ב'שקייט על הישיבה ו"אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס", והסיבה לכך היא, "שהי' ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש".

ולכן דוקא לאחרי ששומר הפתח לא הי' צריך לציית לר"ג, אלא חכמים (לשון רבים, היות ומחלוקתו היתה עם ר' יהושע וראב"ע ור"ע וכמו שהגמ' מונה שם כו"כ חכמים – עד"ד סיום מס' ר"ה שמחלוקתו היא עם חכמים, לשון רבים) הורידו את ההגבלה של ר"ג, ואפשרו גם לתמיד שאין תוכו כברו להיכנס, עד שהגמ' מספרת ש"ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי" – נתווספו ריבוי ספסלים בביהמ"ד.

מהו החילוק אם ישנם ריבוי תלמידים, כולל אלו שאין תוכם כברם, או שישנם מיעוט תלמידים, אך רק כאלו שכתוכם כברם – הנה החילוק הוא, אם אוחדים שבביהמ"ד צריכה לגבור הכמות, או שאוחדים שבביהמ"ד צריכה לגבור האיכות:

ר"ג לשיטתו שהעיקר היא האיכות, איפשר רק לתלמיד שתוכו כברו להיכנס, הנה אצלו היו מיעוט תלמידים בכמות, אך היו כולם בבחי' תוכו כברו – איכות, משא"כ שאר החכמים הולכים לשיטתם שהעיקר היא הכמות, ולכן הם הניחו גם לתלמיד שאין תוכו כברו להיכנס, היות והעיקר היא הכמות – ריבוי התלמידים בביהמ"ד.

וזוהי הפלוגתא בין ר"ג וחכמים בקו התורה, שהסברה בזה היא אותה ההסברה במחלוקתם בקו התפילה כנ"ל.

עד"ז מצינו פלוגתא בינייהם בעניין הצדקה – קו הגמ"ח:

אומרת הגמ'⁹⁹: "אמר להן ריב"ז לתלמידיו בני (לשון רבים) מהו שאמר הכתוב צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת, נענה ר"א ואמד . . כל צדקה וחסד שאומות עכו"ם עושין חטא הוא להן, שאינם עושין אלא להתגדל בו . . נענה ר"י ואמר . . כל צדקה וחסד שאומות

98 ברכות כח, א.

99 ב"ב י, ב.

עכו"ם עושיין חטא הוא להן, שאין עושיין אלא כדי שתימשך מלכותן . . נענה ר"ג ואמר . . כל צדקה וחסד שעכו"ם עושיין חטא הוא להן, שאין עושיין אלא להתייהר בו, וכל המתיהר נופל ביהנום שנאמר . . אמר ר"ג עדיין אנו צריכין למודעי וכו'".

אומר על כך המהרש"א שלהתגדל פירושו (לא כלהתייהר, אלא) "מלשון גדולה בשנים שיאריכו ימים", ז.א. שר"א ור"י אוחזים שגויים עושים חסד בכדי לקבל שכר, שיאריכו ימים ותימשך מלכותן.

ולכן אינם אומרים (כמו שאומר ר"ג) שנופלין לגהינום, היות ובשעה שהגויים נותנים צדקה בכדי שתהי' להם אריכות ימים ויותר ממשלה, הם אומנם עושים זאת ע"מ לקבל פרס, ולכן נקרא זה "חטאת", היות ואינם מקיימים מצוה, אדרבה, הם מונחים ועוסקים בלהט יותר מדאי בעצמם (ער ליגט און קאכט זיך צו פיל אין זיך), אך אין אומרים שלכן הם נופלים לגהינום, היות והחיסרון הוא רק שהם עושיין זאת בכדי לקבל שכר.

אך ר"ג אומר שבשעה שגוי נותן צדקה הוא עושה זאת כדי להתייהר – הוא נהי' מכך בעל גאוה, אין זה שהוא עושה זאת בכדי להתגדל – שיהי' לו שכר של אריכות ימים, או שתימשך מלכותן, אלא כדי להתייהר, ז.א. שהוא נהי' מכך בעל גאוה, ולכן הוא מסיים שהוא נופל לגהינום, ומביא על כך פסוק הוכחה מפסוק שכל המתיהר נופל לגהינום.

והנה הנפק"מ אם עושים זאת בכדי להתגדל וכדי שתימשך מלכותן או שעושים זאת כדי להתייהר, היא, האם החיסרון הוא בכמות הצדקה, או שהחיסרון הוא באיכות הצדקה, ובהקדים:

בנוגע למצוות הצדקה ישנו הכלל שלעני לא נוגע מה נעשה אצל הנותן, עד כדי כך שנאמר בספרי¹⁰⁰, שא' שאיבד סלע ומצאו עני, והחי' בזה את נפשו ואת נפשות אנשי ביתו, הנה בזה קיים מצות צדקה, ז.א. אע"פ שהאדם שאיבד את הסלע, לא רצה ליתנו לצדקה, ויתכן שהוא מצטער על כך שהוא אבד לו, אעפ"כ מכיון שע"י כך החי' העני את נפשו ונפשות ב"ב, קיים בזה מצוות צדקה, ולכאו' בחסד לאומים הוא ג"כ עד"ז.

ולכאו' בחסד לאומים הוא ג"כ עד"ז ולגמרי לא מובן מדוע בשעה שעושה צדקה בכדי להתגדל, נקרא זה בשם חטא, הרי העני קיבל זאת, ומה נוגע מה חושב הנותן.

אלא יש לומר הביאור, שבנוגע לאיכות הצדקה אכן לא נפעל שום שינוי בשעה שנותן כדי להתגדל, אך בנוגע לכמות הצדקה נפעל שינוי, היות ובשעה שהוא נותן לעני מצד צרכי העני (לא בכדי להתגדל, אלא מכיון שהעני זקוק לזה), אזי נותן לו "די מחסורו אשר יחסר לו", אך בשעה שנותן בכדי להתגדל – שיקבל שכר מכך, הנה כמה שכר שרוצה שיהי' לו, כך נותן הוא לעני, איי לעני אין זה מספיק, והוא גווע ברעב – אין זה נוגע לו מה קורה עם העני, נודע לו השכר שלו, וזה הרי יש לו.

יוצא אם כן שבשעה שנותן צדקה כדי להתגדל (בכדי שיהי' לו שכר), נפעל שינוי בכמות הצדקה, אך באיכות הצדקה אין שום שינוי (היות ואין כאן עניין שהוא היפך איכות הצדקה משא"כ כאשר נותן "להתייהר" (כדלקמן)).

שלכן לפי חכמים, האומרים שהעיקר היא הכמות, הנה בשעה שישנו חיסרון בכמות הצדקה, זה כבר נקרא חטא, משא"כ לשיטת ר"ג, האוחז שהעיקר היא האיכות, אזי אע"פ שישנו חיסרון בכמות, אין זה נוגע, מכיון שהאיכות לא נשנתה הרי שאין זה חטא, היות והעיקר זה האיכות.

ולכן אומר ר"ג שנוגע כאן האיכות של הצדקה, ובשעה שנותן זאת כדי להתייהר, שאז נפעל שינוי באיכות הצדקה, אז נקרא זה חטא.

והביאור בזה:

עניין האיכות שבצדקה הוא, שהנותן מראה שהוא לא מחזיק את עצמו יותר מהעני, ולכן נותן הוא ממונו שהתיגע עליו, באופן של "יגיע כפיר", או שהי' יכול לקנות איתו חיי נפשו, כמו שהלשון של אדה"ז¹⁰¹, שזה מראה שהוא לא אוחז את עצמו יותר מהמקבל, או עכ"פ שאין הוא בריחוק הערך מהמקבל.

והנה, בשעה שנותן צדקה בכדי שיהי' לו שכר, להתגדל או בכדי שתימשך מלכותו, אין שום שינוי באיכות שצריכה להיות בנתינת הצדקה, ולכן אומר ר"ג שכל זמן שהצדקה לא מביאה לעניין של היפך איכות הצדקה, אין זה עניין של חטא, היות ור"ג אוחז שהעיקר הוא האיכות, לא נוגע מה קורה עם הכמות צריך רק לראות שתהי' צדקה באיכות טובה כמו שראוי להיות אצל יהודים.

וזה מה שאומר ר"ג "חסד לאומים חטאת" שעושין כדי להתייהר, שהם נהיים מכך בעלי גאווה, יוצא אם כן שצדקה זו שנותנים, פועלת אצלם שינוי שיהי' היפך האיכות של צדקה, היות ואיכות הצדקה היא בכך שאין הוא למעלה מהשני כנ"ל, וכאן הצדקה פועלת עליו שיהי' יותר בעל גאווה (ואדרבה, טבעו של עשיר הוא "עשיר יענה עזות"¹⁰²) ממה שהי' עד עתה.

ולנתינה זו – המביאה להיפך איכות הצדקה – קורא ר"ג חטא.

ואין זה כמו שהי' אצל נבוכדנצר שעשה צדקה כדי לזכות לחיי העוה"ב, כפי שאמר לו דניאל "וחטאך בצדקה פרוק"¹⁰³, אלא כאן נשתנית איכות הצדקה, ולכן זהו "חסד לאומים חטאת".

וזוהי המחלוקת בין ר"ג לחכמים בעניין הצדקה, חכמים אוחזים שבשעה שישנו חיסרון בכמות, זהו כבר עניין של חטא, היות וחכמים סוברים שהעיקר הוא הכמות, אך

101 תניא פל"ז.

102 משלי יח, כג.

103 דניאל ד, כד.

ר"ג סובר שהעיקר הוא האיכות ושבעה שישנו חיסרון בכמות אין זה נוגע, דוקא בשעה שישנו עניין היפך איכות הצדקה, אז נקרא זה "חסד לאומים חטאת".

עד כדי כך שמדגישים זאת ביותר, שתמורת העלי" שהיתה צריכה לפעול בו נתינת הצדקה, הוא נופל לגהינום.

ולכן אומר ר"ג "עדיין צריכין אנו למודעי וכו'", כמו שמבאר המהרש"א בחידושי אגדות.

עד"ז מצינו מחלוקת בין ר"ג וחכמים בנוגע לעניין התשובה, המופיעה בסדר נזיקין, וגם בזה ישנה אותה הסברה במחלוקת, שזה מחזק יותר את הסברה שזוהי ההסברה במחלוקתם, היות ומוצאים את אותה המחלוקת בעניין נוסף:

בנוגע לשבועה ישנו הדין "טענו חטיין והודה לו בשעורין פטור, ור"ג מחייב"¹⁰⁴.

והנה, סברות המחלוקת הם, דחכמים אוחזים שהוא פטור משבועה, היות וההודאה אינה ממין הטענה, הטענה היא חטיין וההודאה היא שעורין, אך ר"ג סובר שהוא מחייב בשבועה, היות ומה שאין ההודאה ממין הטענה זהו רק בנוגע לכמות, שזה חטיין וזה שעורין, אך בנוגע לאיכות ההודאה הינה ממין הטענה.

והביאור בזה: איכות הטענה היא עצם זה שהוא טוען שהשני חייב לו, הנה בשעה שאצל הנטען נפעל שינוי ע"י הטענה, שלפני כן לא רצה לתת כלום וע"י הטענה נפעל בו עניין של תשובה וחרטה, והוא מודה שהוא אכן חייב, זוהי הודאה ממין הטענה באיכות.

בשעה שמדובר אודות כמות התביעה, אכן אין זה ממין הטענה, היות והוא דורש ממנו חטיין והלה מודה בשעורין, אך בשעה שמדובר אודות איכות התביעה, שטוען שחברו חייב לו, וזה נוגע לנטען עד שהוא מודה באיכות התביעה שאכן מגיע לו משהו.

הנה בזה סובר ר"ג שמכיון שבאיכות זה ממין הטענה הרי שהוא חייב שבועה, היות ואצלו העיקר היא האיכות, אך חכמים שאוחזים שהעיקר היא הכמות, סוברים שהוא פטור משבועה, היות ובכמות אין זה ממין הטענה.

או בלשון (שיותר מתאים לכאן) חומר וצורה:

בנוגע לעניין החומר הנה אין זה אותו החומר, זה חטיין וזה שעורין, אך בנוגע לצורה זוהי אותה צורה – תביעת ממון, ובזה הוא מודה.

לר"ג העיקר הוא הצורה ולכן חייב, ולחכמים העיקר העיקר זה החומר ולכן פטור.

ועפ"י הנ"ל יוצא, שמצינו אותה מחלוקת בין ר"ג לחכמים בג' הקוין: הן בקו התפילה, הן בקו התורה, הן בקו הצדקה, והן בעניין רביעי – עניין התשובה, ובכל העניינים ישנה אותה הסברה.

לאחמ"כ מגיעים לנקודה נפלאה, עפ"י המבואר בכ"מ ומובן ג"כ מההקדמה לתניא, שמחלוקת תנאים ואמוראים קשורה עם שורש הנשמה:

ר"ג הי' מהלומדים בביהמ"ד אך הי' הוא נשיא, וחכמים היו כשמם – מהסנהדרין.

והנה הנקודה העיקרית שישנה בנשיא היא, שהנשיא הינו דוקא אחד, היות ואם ישנם יותר מאחד, יכול להיות עניין של איבה עם עוד כמה עניינים, ואם ישנו אחד נוסף עליו להיות "בר קיסר", ואם ישנם ב' מלכים עליהם להימצא במקומות שונים, כמו שהי' אצל יהודה עם עשרת השבטים (בזמנים בהם הי' מלך כשר אצל עשרת השבטים), אך במקום בו נמצא מלך אחד, לא יכול להיות שם אחד נוסף.

מכך ניכר שעניינו של מלך הוא היפך עניין הכמות, אם ישנם אפי' שניים אין זה עניין המלכות, יכול להיות עניין של משנה למלך, יכול להיות "שלישים" – מל' שלושה, כמו שהמפרשים¹⁰⁵ מסבירים, אבל מלך או נשיא, יכול להיות רק אחד.

אצל סנהדרין הוא בדיוק להיפך, סנהדרין לא יכולה להיות מאחד, ב"ד מורכב לכה"פ משניים או שלושה, לאחמ"כ ישנה סנהדרין קטנה, עד לסנהדרין של ר"ג וחכמים שהיתה של שבעים ואחד או שבעים ושתים, או שבעים עם מופלא שבסנהדרין, עם כל הפרטים שבדבר.

הנה אע"פ שזה צריך להיות באופן של ציבור, ז.א. שאם כל יחיד מהשבעים ואחד נמצא בפינה נפרדת, אין הם מצטרפים ואין זו סנהדרין, בדוגמת תפילת ציבור, אם כל אחד ימצא בפינה נפרדת אין זה צירוף, ואין כאן מציאות של עדה, אלא עליהם להתאסף כולם.

אעפ"כ דרוש שיהי' רבוי בכמות, היות ואם אין עשרה יחידים, לא יכולה להיות מציאות של עדה, ועד"ז בנוגע לסנהדרין, אם אין שבעים ואחד יחידים, לא יכולה להיות מציאות של סנהדרין, רואים אם כן שבנוגע לסנהדרין נוגע עניין של ריבוי בכמות.

משא"כ בנוגע למלך, הנה אדרבה, מלך הוא דוקא אחד, ואם ישנם שניים אין זה עניין המלכות, עד"ז הוא בנוגע לנשיא, כמו שאומרת הגמ' בהוריות+¹⁰⁶ בנוגע לרבי, שמכיון שצרתך בבבל, הנה נהי' מכך עניין שלם, ועד"ז נהי' מהומה שלמה עד שארונו בא¹⁰⁷, שמזה רואים שעניינו של נשיא הוא (היפך עניין הכמות, אלא) עניין האיכות.

ומכיון שעניינו של ר"ג הוא עניין הנשיאות, הנה גם הנהגתו בתורה הינה בכזה אופן, כפי שורש נשמתו, שהיתה לו נשמה של נשיא, ולכן אוחד הוא שהעיקר הוא האיכות, והכמות אינה נוגעת, עאכו"כ בשעה שהכמות והאיכות הינם בניגוד זה לזה, הנה ישנה יותר חשיבות – לעניין האיכות.

105) ראב"ע ע"ה"פ שמות יד, ז.

106) י"א, ב.

107) ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג, כתובות פ"ב ה"ג, וראה תוד"ה ור"ח מו"ק כה, א.

משא"כ חכמים אוחזים שהעיקר הינה הכמות, היות והם היו אלו שמהם הורכב הסנהדרין, ובנוגע לסנהדרין הנה באם חסר אחד משבעים ואחד, הנה אין זה סנהדרין – עד כדי כך נוגע שם עניין הכמות.

ע"ד כמו שהכמות נוגעת במניין – עדה קדושה, שאם ישנם תשעה צדיקים גדולים, אין זו עדה קדושה, ואי אפשר לומר שם דבר שבקדושה; אך אם מגיע לשם איש פשוט אחד, או שישנם עשרה אנשים פשוטים, נהי' כאן עדה קדושה, היות ונוגע כאן עניין הכמות, שיהיו עשרה.

ומכיון שאצל סנהגריין נוגע בעקר עניין הכמות, לכן אוחזים חכמים שהעיקר היא הכמות – כפי שורש נשמתם.

וזהו הקשר בזה עם הזמן של ר"ה ויוהכ"פ ועשי"ת:

בנוגע ליוהכ"פ מצינו דבר והיפוכו, מצד אחד יוהכ"פ הוא אחד מעשי"ת, היות וכשאומרים עשרת ימי תשובה, מתכוונים גם ר"ה ויוהכ"פ, היות ואם לא מחשיבים את ר"ה ויוהכ"פ, יהיו רק שבעה ימים, ולאידך יוהכ"פ מובדל אפילו מעשי"ת היות והוא "אחת בשנה".

כמ"ש ברמב"ם¹⁰⁸ שעשי"ת הינם מובדלים משאר ימי השנה, דאע"פ שהתשובה כל השנה זמנה הוא, "בעשרה ימים שבין ר"ה ויום הכיפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד", ומוסיף לאחמ"כ¹⁰⁹ (וזה נוגע ומתבטא בכמה דינים) שיוהכ"פ הינו "קץ מחילה וסליחה לישראל", ז.א. שבעשי"ת גופא יוהכ"פ מובדל.

שמזה רואים שישנם ב' עניינים ביוהכ"פ: הוא אחד מימי עשי"ת, והוא מובדל מהם.

ועד"ז מצינו גם בנוגע לר"ג, שהיו אצלו שני עניינים: מצד אחד הוא הי' אחד מהסנהדרין, היות והמופלא שבסנהדרין הוא גם אחד מהם, ובפרט כמו שהגמ"ו¹¹⁰ מספרת, שבשעה שמינו את ראב"ע בתור נשיא, הנה "ואף ר"ג לא מנע עצמו מביהמ"ד אפי' שעה אחת"; ולאידך הי' הוא הנשיא.

ע"ד עניינו של יוהכ"פ שהוא אחד מעשי"ת, אך יש בו גם עניין שהוא "אחת בשנה" בעניין התשובה, שהוא יום מחילה וסליחה וכו'.

ויה"ר שבעומדנו בעשי"ת, יקויים ויראו בגלוי את העניין של בהמצאו ובהיותו קרוב, שאז נמשך זה בעניינים רוחניים, ומובן מעצמו שזה נמשך ממילא עד לעניינים גשמיים, ובפרט כמדובר לעיל¹¹¹ מהמובא בלקו"ת¹¹² מהגהות מימוניות שעיקר הדין ב"ה הוא על גשמיות.

108) הל' תשובה פ"ב ה"ו.

109) ה"ז.

110) ברכות כח, א.

111) ד"ה יחינו מיומיים ב' דר"ה.

112) ר"ה נט, ב.

ואז הוא "באור פני מלך חיים", שישנו הקב"ה באופן של בהמצאו ובהיותו קרוב, וישנם בדרך ממילא כל העניינים, היות ונמצאים בביתו של מלך, בו נמצא עצמותו ומהותו של הקב"ה, באופן גלוי בהמצאו ובהיותו קרוב, ומכיון ש"כלום חסר לבית המלך"¹¹³ – ישנם כל העניינים של בני חיי ומזוני, ובכולם – רויחי.

ולאחמ"כ נמשך זה על כל השנה כולה, שכל השנה נעשית כמו ר"ה – הראש של השנה, ובפרט שלאחמ"כ ישנו הבניין במשך עשרה ימים אלו –

שנהיית שנה מבורכת בבני חיי ומזוני רויחי, ושנה מבורכת בכל עניינים של תורה ומצוותי, עד לתכלית השלימות בלימוד התורה – באופן של "כמים לים מכסים", ולימוד המביא לידי מעשה – קיום המצוות באופן של "כמצוות רצונך".

עד הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, שאז יהי "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו גוי" – תכלית השלימות של בהמצאו ובהיותו קרוב, בקרוב ממש.

ד. עפ"י המבואר לעיל (שמלך ונשיא - עניינם הוא האיכות של העם) – יובן עניין נוסף שלכאורה כלל אינו מובן:

בשעה שהרמב"ם מונה דיני מלך, הוא מביא¹¹⁴ שהסיבה לזה ש"על הסרת לבו הקפידה תורה שנאמר ולא יסור לבבו" היא משום "שלבבו הוא לב כל קהל ישראל" (שלכן דין איסור "לא ירבה לו נשים" הינו גם באשה אחת – כמבואר בהלכה).

ובזה אינו מובן: מהו הדיוק דווקא "לבבו", "לב כל קהל ישראל", הרי הלשון בספרי¹¹⁵ ורש"י מביאו בפירושו על התורה¹¹⁶ ש"הנשיא הוא הכל", לאו דווקא "לב", ואילו הרמב"ם מדייק שהמלך הינו הלב דווקא.

ואע"פ שהלב הינו המלך שבגוף, וכמאמר¹¹⁷ "ליבא פליג לכל שייפיין" אבל ישנו מלך נעלה יותר בגוף, המוח;

וכידוע מה שכתוב בספרים¹¹⁸ ש'מלך' ר"ת מוח לב כבד, ובלשון הזהר¹¹⁹ "לתלת שליטין אינון מוחא ליבא וכבדא" – שלפ"י מוקשה יותר למה תופס הרמב"ם דווקא את עניין הלב?

והביאור בזה:

113 שבת קנג, א.

114 ה' מלכים פ"ג ה"ו.

115 חוקת כא, כא.

116 שם.

117 ראה זח"ג רכא, ב.

118 נסמן בניצוצי זהר ח"ב קנג, א.

119 שם.